

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

**Dua ve Dinî Başa Çıkma: Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri
Örneği**

Invocation and Religious Coping: Case Of Martyr Families, War Ve-
terans And Their Families

Yazar / Author

Nesibe ESEN ATEŞ

Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Anabilim Dalı. Adana/ TÜRKİYE

nesen@cu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4259-9544>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi / Date of Receipt: 26/04/2019

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 24/06/2019

Makale Yayın Tarihi: 30/06/2019

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 17 **Sayı/Issue:** 33 **Sayfa /Page:** 35-64

Atıf/Citation: Esen Ateş, Nesibe. "Dua ve Dinî Başa Çıkma: Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri Örneği". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Haziran 2019): 35- 64. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.558288>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

Dua ve Dinî Başa Çıkma: Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri Örneği*

Öz

Din, travma ile mücadele etmeye çalışan insan için birtakım destekleyici öğelere sahiptir. Bunların en başında dua gelmektedir. Dua genellikle, dinî başa çıkmanın fiilen başladığı an olarak değerlendirilmektedir. Birey dua ederek yalnızlık hissine çözüm bulabilmekte, Tanrı'nın yardımını isteyerek yaşadığı problemleri çözecek gücü toplayabilmektedir. Bu bağlamda dua en çok kullanılan başa çıkma yöntemlerinden biridir. Çalışma şehit ailelerinin, gazilerin ve gazi ailelerinin yaşadıkları başa çıkma sürecinde duanın işlevini görmeyi amaçlamaktadır. Araştırma sonucuna göre duaya en çok rahatlamak, huzur bulmak ve sabır için müracaat edilmektedir. Şehit yakınları yaşadıkları kayıp acısının dua ederken hafiflediğini söylemektedir. Gaziler, çocuklarının iyiliği ve uğruna yaralandıkları millî değerlerin selameti için dua etmektedirler. Gazi yakınları dualarında, çocuklarını, sabrı ve millî değerleri vurgulamaktadırlar. Dua etmek, bireysel bağlamda farklı yansımalar göstermekle birlikte, başa çıkmaya olumlu yansımakta ve travma yaşamış kişinin duygusal yönden daha güçlü olmasına katkı sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Din Psikolojisi, dua, başa çıkma, şehit, gazi, aile

Invocation and Religious Coping: Case Of Martyr Families, War Veterans And Their Families

Abstract

Prayer in the sense of invocation is one of the ways of religious coping. It is often considered to be the moment when the religious overcoming begin. The individual can find a solution to the feeling of loneliness by prayer, and gather the power to solve the problems he has experienced by asking for God's help. The study aims to see the function of prayer in the coping process of martyr

* Bu makale *Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Ailelerinde Dinî Başa Çıkma: Adana Örneği* (2018) isimli doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

families, war veterans and their families. According to the results of the study, the prayer is applied the most to relax, find peace and be patient. Martyr relatives say that the pain they suffered is weakened when they pray. War veterans pray for the goodness of their children and the salvation of national values for which they were injured. War veteran's relatives emphasize their children, patience and national values in their prayers. Prayer is often positively reflected in coping.

Keywords: Psychology of religion, prayer, coping, martyr, war veteran, family

Giriş

Hızla değişen yaşam koşulları, teknoloji, kurallar, roller, ekonomik ve siyasi yenilikler kişileri durmaksızın yeni olay ve durumlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Tüm bunlara uyum sağlama çabaları ve beraberinde getirdikleri sorunlarla başa çıkma mücadeleleri artmaktadır¹. Din başa çıkma esnasında yoğun olarak kullanılmakta, en çok kullanılan ögesi de dua olmaktadır.

Sözlükte çağırmak, seslenmek, yardım istemek gibi anlamlara gelen dua, İslam dininde insanın bütün benliği ile Allah'a halini arz etmesi, ona niyazda bulunması, onunla iletişime geçmesi manasında kullanılmaktadır.² Budunbilim Terimleri Sözlüğünde (BTS) dua, bir ferdin veya dinî törene katılmış bir din adamınca yönetilen kişilerin, ilahi varlıkların, yüce ve aşkın güçlerin yardım ve merhamet etmeleri için tapındıkları varlığa seslenişleri ve yakarışları olarak tanımlanmaktadır.³ Bu bağlamda dua neredeyse tüm dinlerde olan bir ritüel iken onun biçim ve şartları değişiklikler göstermektedir. Ancak onun asıl ve en yaygın olanı yalvarıp yakarmaktır. Bu tür duada insan bir kötülükten kurtulmayı veya bir iyiliğe kavuşmayı

¹ Kenneth I. Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice* (New York: The Guilford Press, 1997), 71-72.

² Fikret Karaman v. dğr., *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 128.

³ Sedat Veyis Örnek, "Dua", *Budunbilim Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973), 23.

dilemektedir.⁴ Albayrak'a göre dua, fitrî bir değer taşımakta olup, kişi hangi psikolojik yönelimle hareket ederse etsin, dua ettiğinde kendi varoluşundan kaynaklanan kutsî bir pratiği uyguluyor demektir.⁵

Dua, inanılan varlık ile direkt bağlantı kurma yolu olarak düşünülebilir. Zayıf ve fani olanın güçlü ve ebedi olan ile iletişime geçme ve ondan yardım isteme yoludur⁶. Bu sebeple dua, tarih boyunca gündelik sıradan ihtiyaçların içinde yer alagelmıştır.⁷ Yardım istemek, zayıftan kuvvetliye, küçükten büyüğe istek ve niyaz anlamları ile dua, başa çıkma konusunda dikkat çeken kavramların başında gelmektedir.

Duanın formları inanılan dine göre şekillenmektedir. Bu bağlamda o, ihtiyaç ve istekler doğrultusunda birkaç kelime ile sınırlı kalabileceği gibi, özellikle belirli yer ve zamanlarla ilişkilendirilmiş ayinler şeklinde, uzun ve yoğun da olabilmektedir.⁸ Temel ve yaygın dua türü olan yakarma ve yalvarma ile inanan kişi sıkıntı ve kötülükten kurtulmayı dileyebileceği gibi, bir güzelliğe ulaşmayı da isteyebilir.⁹ Dua, arzu ve istekleri Kutsal Varlık'a duyurma aracıdır. Kul, bu aracılıkla isteklerine ulaşacağına inanır. Bu bakış açısına göre dua, ihtiyaç olarak değerlendirilebilir.¹⁰ Kayıklık duayı ihtiyaç olarak nitelendirmese de bireyi duaya götüren etkenlerden ilki olarak ihtiyaçları belirler. İstekler, güçsüzlük ve çaresizlik de bireyi dua etmeye sevk etmektedir.¹¹ Buna göre insan, yaşadığı sıkıntı ve zorluklardan kurtulmak ya da en baştan bunları hiç yaşamamak

⁴ Erkan Yaman - Yunus Emre Temiz, "Dua Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Değerler Eğitim Dergisi* 12/28 (2014): 194-195.

⁵ Ahmet Albayrak, "Dindarlık Tipleri Açısından Dua Formları", *Marife* 7/2 (Güz 2007): 190.

⁶ Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine* (Adana: Karahan Kitabevi, 2011), 129.

⁷ Alexis Carrel, *Dua*, trc. M. Alper Yüçetürk (İstanbul: Yağmur Kitabevi, 2001), 32.

⁸ Mehmet Efe, "İlahi Dinlerde İbadet ve Namaz," *İslam Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2009): 20.

⁹ Osman Cilacı, "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9: 530.

¹⁰ Efe, "İlahi Dinlerde İbadet ve Namaz", 21.

¹¹ Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*, 132.

için Tanrı'yı hatırlar, kendi çaresizlik, güçsüzlük ve zayıflığını kabul ederek O'ndan yardım talep eder.¹² Kişi, dua yoluyla kaygıları, korkulan, zaafı ve çaresizlikleriyle baş edebilmek için her şeye gücü yeten, şefkatli ve merhametli Yararıyla ruhsal bir iletişim kurmaktadır¹³. Bu noktada Kimter'e göre dua umuttur, kişiyi ayakta tutar ve yaşamına devam etmesini sağlar.¹⁴ Argyle bu tür duanın çocuklukta ilk öğrenilen dua tarzı olduğunu söyler ve duayı, insanın kendini başarısız ve yetersiz gördüğü durumlarda sık sık kullandığı, bir yardım isteme aracı olarak görür.¹⁵ Argyle'in bu yaklaşımına ek olarak Şeriatî duayı probleme odaklanmayı sağlayan bir yöntem olarak görür. Buna göre dua ederken kişi, sorun hakkında düşündüğü için, akli bir netleşme ve teşhis kuvveti kazanabilmektedir. Aynı zamanda dua bu yönüyle çağın getirmiş olduğu sorunlara ve zorluklara karşı direnme ve katlanma gücü vermektedir.¹⁶ Marinier, duanın yeni problemlerin çözümünde sağladığı kolaylığı, şahsî güçlerin serbest bırakılması olarak açıklamakta ve bunun sadece mevcut sorunların değil gelecekte yaşanacak problemlerin de çözümünde bireyi güçlü tutacağını vurgulamaktadır.¹⁷ Duanın umutsuzluk, karamsarlık ve yalnızlık duygularını aşmada da önemli katkısı olduğu söylenebilir. Dua eden birey, umut ediyor demektir.¹⁸

Dua, kişi ile Aşkın Güç arasındaki haberleşmeyi sağlayan bir iletişim aracıdır. İlk etapta bunun inanandan kutsal olana doğru tek yönlü bir iletişim olduğu düşünülebilir. Fakat insanda, istekle-

¹² Selahattin Parladr, "Dua: İslam'da Dua," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9: 531.

¹³ Asım Yapıcı, "Güdü ve içerik Açısından Çocuk Duaları ve Dualara Yansıyan Sorunlar", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2005): 89.

¹⁴ Nurten Kimter, "Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ed. Hayati Hökelekli (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005), 183-208.

¹⁵ Michael Argyle, "İbadet ve Dua", trc. Mustafa Koç, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/21 (2006): 331.

¹⁶ Ali Şeriatî, *Dua* (İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2006), 30.

¹⁷ Pierre Marinier, *Dua Üzerine Düşünceler: Psikofizyolojik Sebepleri ve Sonuçları* (İzmir: Nil Yayınları, 1990), 31.

¹⁸ Mustafa Doğan Karacoşkun, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2005): 104.

rine Tanrı'nın cevap vereceği beklentisi vardır.¹⁹ Bu beklenti, dua sonrası yaşanan ve tecrübe edilen olayların, duaya bir karşılık olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Kısaca duada bir iletişim vardır. Karaca, bu sayede insanın, ruh dengesinin yeniden kurulduğunu yalnızlık, çaresizlik, çözümsüzlük gibi duyguların yerini kuvvet ve direncin aldığını belirtir.²⁰ Benzer şekilde Carrel, dua en derin etkilerini dua eden insanın ruhu ve fitratı üzerinde gösterir diyerek²¹ duanın süreklilik kazanması ve alışkanlık haline getirilmesi halinde, insanın karakter özelliklerine etki edebileceğini savunmaktadır. Dua etmenin mutlak bir şekli yoktur, zaman ve mekâna bağlı değildir. Bu esasında duanın, insanın yönelimi olarak nitelendirilebilecek bir ibadet olduğu düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Birtakım kalıp dua cümleleri mevcut olmakla birlikte, "dua" kavramı psikolojik bağlamda incelendiğinde, dini yaşayış sürecinde kişinin iç dünyasında oluşan duygu yoğunluğunun duaların içeriğini belirlediği görülecektir.²²

Pargament, duayı en sık tekrar eden dinî başa çıkma yöntemlerinin başında zikreder.²³ Ayrıca Pargament ve arkadaşları, Körfez savaşına ailesinden ya da arkadaşlarından birini göndermiş üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, dua etmenin, stresin zamanla azalmasına yardımcı olacak şekilde, dinî başa çıkma sürecine olumlu etki ettiğini tespit etmişlerdir.²⁴ Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu yaptıkları çalışmada katılımcıların %80'inin, özel veya ailevi yaşanan her konuda, dua etmekte olduğunu tespit etmişlerdir. Felaket ve kötülüklerden uzak olmak amacıyla dua etmek, deneklerin en

¹⁹ Mustafa Koç, "Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi", *Ekev Akademi Dergisi* 9/25 (2005): 77-78.

²⁰ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi* (Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık, 2011): 147.

²¹ Carrel, *Dua*, 21.

²² Karacoşkun, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua", 103.

²³ Pargament, *The Psychology Of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*, 301.

²⁴ Kenneth Pargament v.dğr., "Methods of Religious Coping with the Gulf War: Cross-Sectional and Longitudinal Analyses", *Journal for The Scientific Study of Religion* 33 (1994): 347-361.

fazla başvurduğu uygulamalardandır.²⁵ Benzer şekilde Eryücel de çalışmasında duanın en çok kullanılan dinî başa çıkma yöntemlerinden biri olduğunu bulgulamıştır.²⁶ Topuz'a göre dua dinî başa çıkmanın başladığı andır.²⁷ Bireyin dua etmeye başlaması İlahi yardım isteğinin en net göstergesidir. Dolayısıyla stres ve travma durumlarında, en çok kullanılan dinî başa çıkma davranışlarının ilk sıralarında dua gelmektedir.²⁸

Aydın araştırmasında, sıkıntılı dönemlerde dua etme ile stresle başa çıkma arasında olumlu ilişkiler tespit etmiştir.²⁹ Karacoşkun, dua etmenin, çocuğun birey olma ve sosyalleşme süreçlerine, güven duygusunu güçlendirerek katkı sağladığını belirtmektedir.³⁰ Koç, ibadet ve dua etmenin, ergenlik döneminde kişilik ve kimlik gelişimini düzenleyici ve dengeleyici etkisi olduğunu bulgulamıştır.³¹ Aynı araştırmacı, bir başka çalışmasında, ergenlik döneminde yapılan dua ve ibadetin, ergenlerin ruh sağlıkları üzerinde olumlu psikolojik etkileri olduğu sonucuna da ulaşmıştır.³² Gashi, duaya yönelim arttıkça hayat memnuniyeti düzeyinin de artmakta olduğunu tespit etmiştir.³³ Bu bağlamda Güzel, duanın, ruhsal hayatın düzenlenmesinde, bedensel ve ruhsal hastalıkların tedavi edilmesinde etkili olduğundan terapi sürecinde kullanılmasının gerektiğini vurgula-

²⁵ Ali Çarkoğlu - Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye'de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma* (İstanbul: Sabancı Üniversitesi Araştırma Raporu, 2009): 30.

²⁶ Sema Eryücel, *Yaşam Olayları ve Dinî Başa Çıkma* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2013), 150.

²⁷ İlhan Topuz, *Dini Gelişim Seviyeleri ile Dini Başa Çıkma Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2003), 70.

²⁸ Spilka v.dğr., *The Psychology of Religion an Empirical Approach* (New York: Guilford Press, 2003) 55-60, ; Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 129.

²⁹ Özlem Aydın, *Yaşamı Sürdürmede Dinî İnançın Rolü* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2011), 131.

³⁰ Karacoşkun, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua", 123.

³¹ Mustafa Koç, "Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi", 88.

³² Mustafa Koç, "Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Algılarının Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2004): 153.

³³ Feim Gashi, "Dua ve Hayat Memnuniyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2016/2): 26.

maktadır.³⁴ Baş, manevi danışmanlıkta duanın destekleyici bir yöntem olarak kullanılmasının fiziksel ve psikolojik iyileşme açısından faydalı olduğunu belirtmektedir. Ancak o, sürecin uzman kontrolünde ilerlemesi gerektiğine de vurgu yapmaktadır.³⁵ Kaya ve Küçük çalışmalarında, dua etmenin, kişinin hayatına anlam vermesine ve psikolojik iyi olma durumuna pozitif yönde etki ettiğini tespit etmişlerdir.³⁶ Hayta araştırmasında, dua ile kendini kabullenme, sosyallik ve kendini ifade etme boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş, bu anlamlı korelasyonların yönünün de olumlu şekilde olduğunu saptamıştır.³⁷

Diğer metotların başarısızlıkla sonuçlandığı durumlarda dua, bir başa çıkma yöntemi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra dua, bireysel sağlığın formları içerisinde iyileşmenin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.³⁸ Bu noktada, duanın travma sonrasında başa çıkmaya yardım etmesinin yanı sıra, koruyucu etkiler için yapıldığı da göz ardı edilmemelidir. Özellikle, sağlıklı kalmak için edilen dualar bu noktada kişi için gündelik endişe ve huzursuzlukla baş etmede etkili olmaktadır.³⁹ Buna göre dua esnasında insan ruhunda bir takım olumlu hisler oluşur. Manevi doygunluk hissi bunların başında gelmektedir. İnsan, pozitif bir yüklenme ile dolar, daha aktif ve istekli işler yapma çabasına girer.⁴⁰

³⁴ Sümeyra Güzel, *Telkin ve Terapide Duanın Önemi* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009), 125.

³⁵ Selma Baş, "Manevi Danışmanlıkta Duanın Bir Destekleme Metodu Olarak Kullanımı", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (Haziran 2017): 192-195.

³⁶ Mevlüt Kaya - Nurettin Küçük, "İbadetler İle Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42(2017): 41.

³⁷ Akif Hayta, "U. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı (Psiko-Sosyal Uyum) İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000): 10.

³⁸ Argyle, "İbadet ve Dua", 336.

³⁹ Kevin Masters - Glen Spielman, "Prayer and Health: Review, Meta-analysis, and Research Agenda", *Journal Of Behavioral Medicine* 30 (2007), 335; Amy Wachholtz - Usha Sambamoorthi, "National Trends in Prayer Use as a Coping Mechanism for Health Concerns: Changes from 2002 to 2007", *Psychology of Religion and Spirituality* 3/2 (2011), 65.

⁴⁰ Ahmet Albayrak, *Gençlerde Dua Psikolojisi, Üniversite Gençlerinin Dua Tutum ve*

Dua, bireyi yalnızlık duygusundan kurtarıırken bu sayede taşıdığı yükün paylaşıldığı hissini verir.⁴¹ Bu noktadan hareketle, duanın başa çıkmadaki rolü duygu odaklı gibi görünmektedir. Ancak sorunun çözümüne dair sağladığı zihinsel netlik problem odaklı başa çıkmaya da hizmet etmektedir. Kişi dua ederken, yaşadığı sıkıntıyı analiz eder, olası çözüm yolları için yeni imkânlar bu yolla doğabilir.⁴²

İnsan, psikolojik çatışmalar doğuran ve ruhu üzerinde stresi ve kaygıyı artıran durumlardan kurtulmak üzere, imkânları ölçüsünde alternatif çözümler bulabilir ve bu durumdan kurtulabilir. Bu aşamada dinî anlamda duaya yoğun bir şekilde başvurabilir.⁴³ Başa çıkmada olumlu rol oynayan şekli ile dua, yaşanan sıkıntıyı tanımlamayı ve net bir şekilde görmeyi sağlamaktadır. Zira Temiz belirsizlik arttıkça duaya daha çok başvurulduğunu söylemiştir.⁴⁴ Bu durumlarda dua, problemi çözmek için stratejileri ortaya koyma çabasına eşlik etmektedir. Stres seviyesini düşürürken, depresyon riskini azaltabilir. Tanrı ile yakınlaşmayı sağlamakta, bu da kişiyi mücadele azmini artırırken karar verme gücünü yükseltmektedir. Dua etmek, insanda dinginlik ve sükûnet sağlarken, umudun kaybolmamasına da hizmet etmektedir.

Olumsuz başa çıkma durumunda, dualarının kabul olmadığı düşüncesi kişiyi günahkârlıktan doğan bir suçluluk duygusuna, isyana, inancından şüphe etmeye yöneltebilir.⁴⁵ İnsanın Yaratıcısından dualarında yardım istemesinin ve sükûnete kavuşmak üzere huzur ve mutluluk aramasının, insan varlığının olgunlaşması aç-

Davranışları (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2013), 81.

⁴¹ Erkan Kavas, *Dinî Tutum-Stresle Başa Çıkma İlişkisi* (Doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2013), 76.

⁴² Şeriatî, *Dua*, 30-31.

⁴³ Ahmet Albayrak, "Dindarlık Tipleri Açısından Dua Formları", *Marife Dergisi* 7/2 (2007), 190.

⁴⁴ Yunus Emre Temiz, *Yetişkinlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2014), 91.

⁴⁵ Asude Arıcı, *Ergenlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005), 85.

sından anlamlı olduğu söylenebilir. Ancak, dualarının kabul edilmediğine dair düşünce bireyde olumsuz reaksiyonlara sebep olabilir.⁴⁶ İnsanda suçluluk, öfke, isyan, engellenme gibi pek çok duygu uyandırabilecek⁴⁷ olan bu durum, olumsuz başa çıkmaya yol açabilir. Bu bağlamda kişi, Allah'ın kendisini sevmediği, cezalandırdığı için sıkıntılar yaşadığı gibi sonuçlara ulaşırsa, başa çıkma olumsuzza evrilecektir.

1. İslam'da Dua ve Başa Çıkma

Kuranda, namaz ve dua sıklıkla beraber ya da tek bir kelime ile kullanılmıştır. *Salat* kavramı hem dua hem de namaz için kullanılmıştır. Bu bağlamda İslam'ın en önemli ibadeti kabul edilen namazın, dua kavramıyla ifade edildiği⁴⁸ görülecektir (el-En'âm 6/52; el-Kehf 18/ 28). Namaz, zamanı ve şekli net olarak belirlenmiş bir ibadet olarak gündelik yaşamda yapılan biçimsel olmayan tarzdeki duaya direkt benzememektedir. Ancak, namaz kılan fert, ibadetin bilincine tam olarak ulaşmış ve gönüllü olarak bunu yapıyorsa bu durumda namaz dua olarak değerlendirilebilir. Zira bu durumda o, duanın taşıdığı, Allah'ın büyüklüğü ve yüceliğinin zikredilmesi, kişinin aczini itiraf edip isteklerde bulunması gibi pek çok özelliği bünyesinde taşımaktadır.⁴⁹ Bu başlık altında, salat kavramından, namaz değil dua anlamı kastedildiği düşünülen ayetler üzerinde durulacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de 200'e yakın ayet doğrudan doğruya dua ile ilgilidir. Bunun yanında, tövbe istiğfar gibi kişinin Allah'a yönelip yakarmasını ve O'ndan isteklerini içeren çokça ayet de, dua konusu kapsamındadır. Bunlarda, duanın nasıl olması gerektiği, usul ve adabı, etkileri, makbul olmayan ve olan dualar, peygamber ve salihlerin duaları gibi içerikleri vardır.⁵⁰ Kur'an'da dua ifadeleri yakarma,

⁴⁶ Albayrak, "Dindarlık Tipleri Açısından Dua Formları", 192.

⁴⁷ Hayati Hökelekli, "Fıtrat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 47-48.

⁴⁸ Parladır, "Dua: İslam'da Dua", 9: 531.

⁴⁹ Hasan Kayıklık, *Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme* (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2000), 137.

⁵⁰ Mustafa Çağırıcı, "Dua: Literatür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*

lütuf dileme gibi görünümle arz etmektedir. Seslenme, çağırma ve davet etme, bir durumu iletme, ibadet, yardıma isteme, aman dileme, Yaraticının varlığını ve birliğini tasdik etme gibi manalarda kullanılmıştır.⁵¹ Sufilere göre en makbul ve güzel dua, kişinin zor durumda, ihtiyacı varken gönlünden geldiği şekil ve ifadelerle ettiği duadır.⁵²

Parladır'a göre, Kur'an'da çaresizlik halindeki insanın, daha fazla dua ettiğine dair psikolojik bir işleyiş bulmak mümkündür.⁵³ Bu noktada, duanın zor durumda kalan insan için bir çıkış yolu arama yöntemi olduğunu söylemek mümkündür. Sıkıntı halindeki kişi, bu durumdan kurtulmak için Allah'tan dua yolu ile yardım ister. Bu yardım kendisine ulaştınca, bazıları tekrar eski yaşamına döner. "İnsana bir sıkıntı dokundu mu, gerek yan üstü yatarken, gerek otururken, gerekse ayakta iken (her hâlinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder. Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider." (Yûnus 10/12; 22-23; Fussilet 41/51; er-Rûm 30/33; ez-Zümer 29/8). Bazıları ise Allah'ın bu lütfunu daima hatırlayarak şükreder. Hadislerde sıkıntılı durumlarda dua etmek sıklıkla telkin edilmektedir. "Büyük zorluklara düçar olduğunuz zaman 'Allah bize yeter. O ne güzel vekildir' zikri cemiline devam ediniz."⁵⁴ hadisi ile "Sizden herkes, ihtiyaçlarının tamamını Rabbinden istesin, hatta kopan ayakkabı bağına varıncaya kadar istesin."⁵⁵ hadisi bu duruma örnektir. "Kime dua kapısı açılmış ise ona rahmet kapıları açılmış demektir. Allah'a talep edilen (dünyevî şeylerden) Allah'ın en çok sevdiği afiyettir. Dua, inen ve henüz inmeyen her çeşit (musibet) için faydalıdır. Kazayı sadece dua geri

(Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9: 536.

⁵¹ Parladır, "Dua: İslam'da Dua", 9: 530.

⁵² Süleyman Uludağ, "Dua: Tasavvufta Dua Anlayışı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9: 536.

⁵³ Parladır, "Dua: İslam'da Dua", 9: 531.

⁵⁴ Tirmizî, "Kıyâme", 8.

⁵⁵ Tirmizî, "Daavât" 149.

çevirir. Öyle ise sizlere dua etmek gerekir.”⁵⁶ hadisi duanın kulun yaşamı için ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu hadise göre olumsuz yaşam olaylarının engellenmesi de dua etme yolu ile gerçekleşmektedir.

Allah, Bakara Suresi 186. ayetinde “...muhakkak ki Ben (kullarıma) pek yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm. Öyleyse, onlar da Benim çağırma cevap versinler ve Bana iman etsinler...” diyerek kulun duasına muhakkak karşılık vereceği vaadinde bulunmaktadır. “...*Bana dua edin, duanıza cevap vereyim...*” (el-Mü'min 40/60) diyerek Tanrı, kendisine inanan kişinin umudunu kaybetmemesini sağlamaktadır. Benzer nokta “... Allah'tan bir talepte bulunan bir Müslüman yoktur ki Allah ona dilediğini vermek veya ondan onun mislince bir günahı affetmek suretiyle icabet etmesin. Allah'ın fazlından isteyin. Zira Allah, kendisinden istenmesini sever. İbadetin en faydalısı dua edip kurtuluşu beklemektir.”⁵⁷ hadisinde de tekrarlanmaktadır. Ayrıca bu vaat, insanın yaşadığı zorluğu aşmasında, Allah'ın ona yardımının er ya da geç geleceği bilincine ulaşmasını sağlamakta ve başa çıkmayı kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır denilebilir. Aslında bu işlevi Allah, er-Ra'd Suresi 28. ayetinde kendisi de belirtmektedir. Buna göre “...*kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.*”, “*Arınan ve Rabbinin adını anıp, namaz kılan kimse mutlaka kurtuluşa erer.*” (el-A'lâ 87/14-15) diyerek de vaadini tekrarlamaktadır. Bunu Meryem Suresinde (Meryem 19/4) Zekeriya Peygamberin aracılığı ile “...*Rabbim, sana (ettiğim) dua sayesinde hiç bedbaht olmadım.*” ve Hz. İbrahim'in dilinden “...*Şüphesiz Rabbim, gerçekten duayı işitendir.*” diyerek (İbrâhîm 14/39) de bunu tekrar eder. Allah, tekliğini ve kudretini de dualara cevap vermesi üzerinden vurgular (eş-Şuarâ 26/ 71-72). Buna göre putlar, edilen duaları duyup dua edene cevap veremezler. Ancak Allah, dualara karşılık verecek olandır. Ancak insanlar bu konuda oldukça acelecidir. “Acele etmediği müddetçe her birinizin duasına

⁵⁶ Tirmizî, "Daavât", 112.

⁵⁷ Tirmizî, "Daavât", 126.

icabet olunur. Ancak şöyle diyerek acele eden var: Ben Rabbime dua ettim duamı kabul etmedi.”⁵⁸ hadisi bunun örneği olarak gösterilebilir. bunun gibi pek çok hadiste insana duasında sabırlı ve ısrarlı olması öğütlenir. Zira dua kazaya siper olur⁵⁹, yaşanış ve yaşanacak olan üzüntü ve musibeti engeller.⁶⁰

Allah’ın dualara muhakkak icabet edeceği vaadinin inanlarda karşılığını bulduğunu düşünmek mümkündür. Zira yapılan bir araştırmada, katılımcıların sadece %8’i dualarının Allah tarafından kabulü hususunda emin olamadıklarını söylemişlerdir, ancak katılımcıların %85’i ettikleri duaların kısmen ya da tamamıyla kabul edildiğine inanmaktadır.⁶¹ Bu durum, dinin vurguladığı bu vadin inananlar arasında kabullenilmiş olduğunu göstermektedir.

Duanın alçak gönüllüce, içten gelerek, umut ederek (el-A’râf 7/55-56) yapılması gerekmektedir. Kur’an’da sıkıntılar ile boğuşan kişilerin nasıl dua etmesi gerektiği, peygamberler üzerinden örnekler verilerek anlatılmıştır. Özellikle el-Enbiyâ Suresi bu hususta dikkat çekicidir. Burada sağlık sıkıntılarını çeken Müslümanlara Eyüp Peygamber (el-Enbiyâ 21/83-84), umutsuzluk ve hayal kırıklığı yaşayanlar için Yunus peygamber (el-Enbiyâ 21/87-88), çocuk sahibi olamayanlar için Zekeriya peygamber (el-Enbiyâ 21/89-90) örnek olarak gösterilmiştir. Onların samimi bir şekilde ve tam teslimiyetle yaptıkları dualarının kabul edildiği ve karşılıklarını bulduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde, Hz. İsa rızık (el-Mâide 5/114), Hz. Musa kendisini rahat ifade edebilmek (Tâhâ 20/25-35), Hz. Yusuf düşmanlarının hilelerinden kurtulmak (Yûsuf 12/33), Hz. Lut sapkın kavminin zararlarında uzak olabilmek (eş-Şuarâ 26/169), Hz. Âdem günahlarından kurtulmak için (el-A’râf 7/23) Allah’a dua etmişlerdir. Bu örneklerde insanlara, nasıl bir sıkıntı yaşıyor olursa olsunlar dua etmeleri öğütlenmiş, edilen duaya mutlaka karşılık verildiği, Allah’ın kulunun yardımına yetişeceği vurgulanmıştır.

⁵⁸ Tirmizî, "Daavât", 145.

⁵⁹ Tirmizî, "Salât", 13.

⁶⁰ Tirmizî "Daavât", 101.

⁶¹ Çarkoğlu - Kalaycıoğlu, "Türkiye’de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma", 30.

Sonuç olarak Kuran'a göre, sıkıntıya düşen kişiler için yardım istenecek nokta Allah'tır ve ona açılan kapı duadır. Albayrak'a göre, duanın hakikati, kulun Tanrı'ya derdini anlatmasından ziyade, o derdin dermanının ancak Tanrı olduğunu bilmesi halidir.⁶² Nasıl bir sıkıntı içinde olursa olsun insan, Allah'a tam bir teslimiyet, güven duygusu ve umutla dua etmelidir. Allah, bu duayı muhakkak duyacak ve karşılığını verecektir. Bu inanç, sıkıntıdaki kişi için, başa çıkmada olumlu etkiler yapacaktır. Zira her şeye gücü yeten Tanrı'nın vaadi, zorluk yaşayan insana güç vererek, mücadelesinde kararlılıkla devam etmesine yardımcı olacaktır.

2. Yöntem

Araştırmada nitel yöntem kullanılmış olup mülakat ve gözlem tekniklerine başvurulmuştur. Yarı yapılandırılmış formlar kullanılmıştır. Mülakatlar ses kaydına alınmış, analiz edilmeden önce çözümlenerek Word metni haline getirilmiştir. Toplanan verinin analizi aşamasında NVivo10 Nitel Veri Analiz Programından yararlanılmıştır. Bu program verilerin tasnifini yaparak yorumlamaya elverişli hale getirmiştir. Elde edilen veriler içerik ve anlam analizi ile yorumlanmıştır.

Araştırmanın katılımcıları şehit aileleri, gaziler ve gazi ailelerinden oluşmuştur. Bu bağlamda 31 görüşme yapılmıştır. Görüşmecilere kartopu örnekleme modeli ile ulaşılmıştır. Uygulama grubunun yaş aralığı 19-89'dur. Eğitim konusunda grup oldukça çeşitlidir, buna göre okuryazarlığı olmayandan üniversite mezununa kadar her basamaktan katılımcı mevcuttur. Katılımcılar genellikle alt-orta gelir seviyesinde olup Adana şehir merkezinde ikamet etmektedir.

31 mülakatın tamamı 2018 yılı şubat ve nisan ayları arasında Adana il merkezinde yapılmıştır. Süreçte 7 gazi; 7 gazi yakını- üç eş, iki çocuk, bir anne ve bir kardeş-,17 şehit yakını- 10 ebeveyn, beş kardeş, iki eş- ile görüşülmüştür. Görüşmeler, katılımcıların belirlediği mekânlarda, dernek ve vakıf binaları, orduevi, görüşmecinin

⁶² Albayrak, "Dindarlık Tipleri Açısından Dua Formları", 199

kendi evi gibi, gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların mahremiyetlerini korumak amacı ile raporlaştırma esnasında takma isimler kullanılmıştır.

3. Şehit Ailelerinde Dua ve Başa Çıkma

Duanın şehit ailelerinin başa çıkmasındaki rolünü anlamak amacıyla “*Dua eder misiniz?*”, “*Dualarınızda neler istesiniz?*”, “*Dua etmek size nasıl hissettiriyor?*”, “*Hangi durumlarda dua edersiniz?*”, “*Geçmişte en çok ne için dua ettiniz?*” gibi sorular sorulmuştur. Tüm şehit yakınları dua ettiklerini söylemişlerdir. Bu duaların içeriğinde en çok vurgulanan konu, ülkenin bütünlüğüdür. 12 kez vatan, millet, devlet gibi atıflar kullanılmıştır. 12 kez sabra, altı kez çocuklara yönelik olumlu beklentilere atıf yapılmıştır. Beş kere yaşanan acı gibi bir acıyı bir daha kimsenin yaşamamasına yönelik istek belirtilmiştir. Bunun dışında sağlık, günahların affı, rahmet isteği, sıralı ve imanlı ölüm, şehit olmuş yakın ile cennette buluşma istekleri de dile getirilen içeriklerdir.

Duaların içeriği konusunda erkeklerin “*Allah vatana millete zeval vermesin.*” (Bahri), “*Allah birliğimizi beraberliğimizi bozmasın.*” (Bilal), “*Allah ölenlere rahmet eylesin, vatanımızı milletimizi korusun.*” (Zekeriya), gibi daha basmakalıp, milli değerlere odaklı ve kısa cevaplar vermişlerdir. Kadınlar bu konuda çok daha uzun ve duygusal yönü ağır basan içerikler sunmaktadır. Birkaç örnek vermek gerekirse, şehit annesi İmran herkese dua ettiğini belirttiikten sonra “*...kendime Allah’tan kuruca yatak, kuruca toprak! Elden ayaktan düşürmeden alsın canımızı.*” diyerek dünyada da ahrette de mütevazı beklentiler içinde olduğunu belirtmektedir. Güzin, oğlu için dua ederken “*... Allah onu zorda yatırmamasın da nurda yatırsın, yatağı kara toprak değil de cennet bahçesi olsun! Bana sabır ver derim. En çok sabır için dua ederim.*” demektedir. O, bir de akıl sağlığı için dua ettiğini söylemektedir. “*Akıl olmasa hiçbir şeyin yok. Allah’ım aklıma mukayyet ol, derim.*” Bu ifade üstüne “*Aklını kaybetmekten mi korkuyorsun?*” sorusu sorulmuş ve “*Bazen vallahi çıldıracağım sanıyorum.*” cevabını vermiş, bu esnada hıçkırarak ağlamaya başlamıştır. Şehit eşi Ayşe çocuklarını bu konuda eğitme gayretindedir. “*Onları*

da alıp dua etmek iyi geliyor. Onun dışında zaten acı geçmiyor.” Şehit annesi Melek için dua, bir terapi şeklidir. O çoğunlukla dua ederek rahatlamaktadır ve “Allah’ım inancımı benden alma!” diye dua etmektedir. Şehit annesi Elif’in en çok istediği şey ise askerlerin güvende olmasıdır. “Allah’ım bu askerleri koru diyorum, askerlerimizin ayağına taş değmesin diyorum. Yalvarıyorum namaz kıldıktan sonra, Allah’ım diyorum onların annesi babası var diyorum. Onlar aynı bizim gibi oluyor diyorum. Allah kimseye göstermesin...” Elif, yaşadığı ağır acıyı başka kimsenin yaşamaması için dua etmektedir.

Şehit yakınlarının dualarının muhteviyatının genellikle, manevi olarak daha iyi duruma gelmek amacıyla teslimiyet içerdiği görünmektedir. Bu Araf Suresi 55. ayetinde belirtildiği gibi *alçak gönüllülükle, yürekte ve için için dua edin* hitabının şehit ailelerinde karşılığını bulduğu şeklinde yorumlanabilir. Dua etmenin nasıl hissettirdiği sorusuna ise iki kişi *ferahlatıyor*, üç kişi *rahatlatıyor*, üç kişi *huzur veriyor*, iki kişi *teselli ediyor*, dört kişi *acıyı hafifletmeye yardımcı oluyor*, bir kişi ise *iyi geliyor* şeklinde cevaplar vermiştir. Dua, şehit yakınları için çaresizlik karşısında yapılacak yegâne eylemdir. Bu durum “...kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.” (Rad 13/28) ayetinin şehit aileleri için geçerli olduğunu göstermektedir. Bu çaresizlik, geri döndürülemeyecek bir travma yaşamış olmalarından kaynaklanmakta ve rahatlamalarını da dua sağlamaktadır. Zira kaybettikleri yakınlarını tekrar hayata döndürmek mümkün değildir ve onlar bu acı ile yaşamayı öğrenmek zorundadırlar. Sadece dua ederek kaybın yaşatmış olduğu yıkımı, hasreti ve acıyı hafifletmeyi amaçlamaktadırlar.

Şehit babalarından Asım, “Allah’tan sabır isterim.” duası ile beraber beddualarını da dile getirmiştir. Hedefi çocuğunun ölümüne etkisi olan kişilerdir. “Ona sebep olanların Allah belasını versin derim” ifadesi bu durumun kanıtı niteliğindedir. Şehit annesi Hacer ise oğlunun çatışması sürerken destek birlik göndermeyen bir yetkiliye beddua etmektedir. “Allah da onu nasıl biliyorsa öyle yapsın, onun ciğeri de benim ciğerim gibi yansın.” Hacer anne için dua etmek, oğluna Kur’an okumaktır. Ona “Allah’tan ne istersiniz?” soru-

su sorulduğunda ise “İsteyecek bir durum yok. Oğlumu istesem gelir mi? Yok!” şeklinde cevap vermiştir. Mülakat boyunca dua benzeri bir cümle kurmamış olması, söylediği bu cümleyi destekler görünmektedir. Bu noktada beddua şeklinde de olsa Allah’a yönelme söz konusudur. Olumsuz başa çıkma olarak nitelendirilebilecek bu durumda, kayıp sahibi kişi öfke ve acısını boşaltma ya da en azında azaltma amacını taşımaktadır denilebilir. Bu noktada Allah’ın adleti beklenmekte ve kendilerinin acı çekmesine sebep olan kişilerden Allah’ın hesap sorması istenmektedir. Bu yolla bir nevi rahatlama sağlanmakta ve özellikle öfke duygusunun üstesinden gelinmeye gayret edilmektedir.

Dualarında hiçbir şey istememe durumu şehit babası Mehmet için de geçerlidir. Nasıl dua ettiği sorulduğunda, “Dua ederim, oğlana hanıma okurum işte.” Cevabını vermiştir. Bunun üzerine, Allah’tan ne gibi istekleri olduğu sorulunca “İsteyip ne isteyeceksin! Yok, bir şey istemem kimse için.” cevabını vermiştir. Mehmet mülakat boyunca dua benzeri bir cümle kullanmamıştır. Hacer ve Mehmet, konuşmalar boyunca depresif belirtileri ve hayat memnuniyetsizliğini en çok yansıtan görüşmecilerdir. Hacer’in yedi ay önce oğlunu kaybetmiş olması ondaki bu durumu açıklamaktadır. Mehmet ise, oğlundan sonra eşinin de ölmesiyle yalnız kalmıştır. Diğer çocukları ile iletişimi zayıftır. Evlenmek istemiş çocukları izin vermediği için evlenememiştir. Bu sebeple çocuklarına kırgındır. Yalnız kalmak onu depresif ve öfkeli bir ruh haline sokmuştur. Bu ruh hali dua davranışına da yansımakta ve basmakalıp ifadelerin dışına çıkmamaktadır. Bu görüşmecide dua etmenin başa çıkma üzerinde bir etkisi gözlemlenmemiştir.

Şehit yakınları en çok ne zaman dua ettikleri sorusuna, *her gün, namazlardan sonra, şehitliğe gidince, Kur’an okunduğu zaman* gibi cevaplar vermişlerdir. Şehit annesi Elif “... Ağzımı duadan geri koymam ki, her nefeste her adımda... Allah’ım derim büyüksün yardım et, koru, gözet derim...” diyerek dua etmenin kendisi için süreklilik arz ettiğini göstermiştir. Mülakatlardan anlaşıldığı kadarı ile şehit aileleri dua etmek için belirli yer ve zaman ya da belirli bir ola-

ya ihtiyaç duymamaktadır. Zira iki şehit yakını dışında tüm katılımcılar mülakat esnasında dua etmişleridir. Genellikle kaybettikleri yakınlarından bahsederken dua eden görüşmeciler, günlük hayata devam edecek gücü ve sabrı bulmak amacıyla da dua etmişlerdir. Geçmişte en çok ne zaman dua ettiklerini sorduğumuz mülakiler, kaybın ilk yaşandığı dönemi işaret etmişlerdir. Taziye dönemi ve sonrası katılımcıların en çok duaya başvurduğu dönem olmuştur. Bu dönem acının tüm şiddeti ile yaşanıyor olması dua davranışını artırmıştır yorumunu yapmak mümkündür.

Sonuç olarak dua etmenin, katılımcıların çoğu üzerinde olumlu etkileri olduğu ve başa çıkmaya pozitif tesir yaptığını söylemek mümkündür. Şehit aileleri dualarında, yaşadıkları acıya sabır, benzer acı yaşamamak, yakınlarının mutluluğu ve huzurlu güvenli bir ülke beklentisi üzerinde durmaktadırlar. Esasında bu temel konular, yaşanan travmanın etrafında dönmektedir. Yakınların duaları, kayıp vermenin acısı ve bu acıyı hafifletme yolları üzerinde odaklanmıştır, denilebilir. Duaların hem içeriği hem de ediliş şekilleri, Kur'an'da istenilen şekle benzemektedir. Teslimiyet içinde, gönüllüce ve umut içinde edilen dualar, şehit yakınlarının başa çıkma sürecine olumlu yansımaktadır.

4. Gazilerde Dua ve Başa Çıkma

Dua edip etmedikleri sorulan yedi gaziden altısı dua ettiklerini belirtmişlerdir. Biri ise eskiden çok dua ettiğini ancak dua etmekle hiçbir şeyi değiştiremediğini görünce dua etmeyi bıraktığını söylemiştir.

Gaziler dua ederken, öncelikli olarak çocukları için güzellikler temenni etmektedirler. Dua ettiğini söyleyen altı gazi de bunu belirtmişlerdir. Daha sonra üçer atıf ile vatanın bütünlüğü-beraberliği ve sağlıklı olmak gelmektedir. İki gazi ölürken imanlı olmayı muhakkak dualarına eklerken, biri tüm şehit yakınlarına ve gazilere kolaylık ve günahlarının affını dilemektedir.

Çocuklarla beraber sağlıklı, güzel ve huzurlu bir yaşam en çok edilen dua gibi görünmektedir. Gaziler için aile, vatan ve sağlık yaşamlarının ekseninde döndüğü temel değerler olarak görülmekte-

dir. Onlar vatanı koruma uğruna sağlıklarını kaybetmiş kişilerdir. Şimdi uğruna “*kanlarını döktükleri bu topraklarda*” (Ercan) evlatları ile sağlık ve huzur içinde, “*geçim talihi*” ile (Abdurrahman) yaşamayı istemek onların en doğal hakkıdır. Bundan sonra ise “*imanlı bir şekilde can vermek...*” (Mahmut) gazilerin dua edip Allah’tan istedikleri şeylerden biridir. Yavuz, “*imanlı bir ölüm*”den sonra “*cennete girme*”ye yönelik dua eden tek gazidir.

Gazilerden üçü dua ederek huzur bulduğunu, ikisi rahatladığını ifade etmektedir. Tamer için dua, *gerekliliktir*. İnsan için terapi vazifesi görür. Kendisi de dua ederek ruhunu dinginleştirmektedir.

Bu noktaya kadar dua etmek, gazilerin hayatlarına genellikle olumlu bir etki bırakmaktadır, denebilir. Ancak Fikret için durum bundan farklı görünmektedir. “*Eskiden (dua) ederdim. Ama dua ile bir şeylerin yoluna girmeyeceğini gördüm. Artık etmiyorum.*” diyen Fikret, için din bir avutma sistemidir ve dua da insanı pasifize etmekten başka bir işe yaramamaktadır. Kendisini, “*itikadı zayıf*” olarak tanımlayan Fikret’te olumsuz dinî başa çıkma oldukça yoğun bir şekilde gözlemlenmektedir. Dua konusu da böyledir. O Allah’tan bir şey istemenin çözüm olduğuna inanmamaktadır. Fikret, bu durumunda pek çok nedenin etkili olduğunu söylemektedir. Yaşanılan dine olan olumsuz tavrını, dinin bütün alanlarına yansıtmıştır.

Gazilerin dua ile ilgili söyledikleri, şehit babalarında olduğu gibi oldukça geleneksel kalıplardadır. Çoğunlukla birkaç cümle ile konuyu kapatmışlardır. Bu noktada farklılaşan iki gazi bulunmaktadır. Birisi dine ve dine dair şeylere tepkili olan Fikret, diğeri ise duaya işlevi açısından yaklaşan Tamer’dir. Tamer, psikiyatrik tedavi ve psikolojik destek alan tek gazidir. Bu nedenle Tamer için dua, sadece Tanrı’dan istekte bulunma değil rahatlama yöntemidir.

En çok ne zaman dua ettikleri sorusuna yine geleneksel cevaplar veren gaziler Cuma günleri, namazlardan sonra, Kur’an okununca gibi cevaplar vermişlerdir. Ancak mülakatlar esnasında Fikret dışında kalan altı gazi de dua etmişlerdir. Bunlar genellikle yaşadıkları süreci anlatırken “*Allah bir daha kimseye göstermesin.*”, “*Allah yardımcımız olsun.*”, eşler, komutanlar ve doktorlar kastedile-

rek “Allah onlardan razı olsun.”, şehit olan arkadaşları konuşulurken “Allah rahmet eylesin, şefaatine nail eylesin.” gibi dualar etmişlerdir. Gaziler günlük konuşmalar esnasında ettikleri duaları, ibadet sonrası edilen dualara dâhil etmemektedirler. Bu durumun sebebi ibadet sonrası zaman ayırıp, odaklanıp dua etmeleri olabilir. Aynı zamanda dua etmek zihinlerinde, farz bir ibadet sonrası olur düşüncesi de yerleşmiş olabilir.

Sonuçta dua etmek, gaziler üzerinde pozitif duygular uyandırmakta ve olumlu başa çıkmaya yardımcı olmaktadır denebilir. Bireysel yaşantılar ve kişilikler, bunun niteliğini ve derecesini belirleyici durumdadır.

5. Gazi Yakınlarında Dua ve Başa Çıkma

Gazi yakınlarından hepsi, her gün düzenli olarak dua ettiğini söylemiştir. Bunların içeriklerine gelince, vatan ve milletin bütünlüğüne dört atıfta bulunulmuştur. Bu değer uğruna, yakınlarını kaybetme tehlikesi başta olmak üzere travmatik olaylar yaşayan gazi yakınlarının, vatan atfı yapmaları olağan görünmektedir. Zira onlar, bu değeri yücelterek çektikleri sıkıntıya anlam yüklemektedirler. Gazilerin de vatan üzerine oldukça yoğun atıf yapmış olmaları, gazi yakınlarının, bu konunun sıklıkla gündeme geldiği bir bağlamda buldukları ve bundan etkilendikleri yönünde bir yorumu beraberinde getirmektedir. Ayrıca mülakatlar esnasında pek çok gazi ve yakının, telefon kılıfı, çakmak, kolye, tespih, yüzük gibi objelerinde Türk bayrağının sembolleri olan ay ve yıldız figürleri olduğu gözlenmiştir. Bu da vatan ve bayrak gibi millî değerlerin gaziler ve yakınları için öncelikli değerler olduğunu göstermektedir.

Üç gazi yakını çocukları için hayırlı bir hayat isterken bunlardan ikisi “Allah kimseye evlat acısı göstermesin.” diye eklemiştir. Gazi annesi Feride ise, sıralı ölüm istediğini belirtmiştir. Bu onun evlatlarının ölümünü görmemeyi istediği şeklinde yorumlanabilir. Üç gazi yakını dualarında muhakkak şehit ailelerine sabır dilediklerini belirtmişlerdir. “Onların durumu en zoru.” açıklaması ile söylenen bu cümlemin altında yatan empatik anlam, gazi yakınlarının sevdiklerini kaybetmekten korktuklarına bir gönderme olarak dü-

şünülebilir.

Görüşülen iki gazi çocuğu, babalarına özellikle dua ettiklerini belirtmişlerdir. Buna göre İlhan, “*Babama şifa dilerim.*” diyerek öz bir cevap verirken İpek duasını ve dua etmesinin nedenini detaylandırmıştır. “*Babamın daha sakin, daha dingin olmasını isterim. Daha az sinirlensin diye dua ederim. Eskiden daha çok gerilip bağırıp çağırıyordu gerçi. Yavaş yavaş normaleşti ama yine de isterim yani daha da sakin olsun. Daha iyi bir hayatı olsun.*”

Gazi eşi Huriye için sadece ettiği dualar değil, bir yakınının ona ettiği dualar da çok önemlidir. Bu dualar, onu teselli etmiş ve ayakta tutmuştur. Esra, dua etmenin huzur verdiğini söylerken, Özge için dua etmek, Allah ile konuşmak, ona derdini anlatmaktır. Allah’ın kendisini duyduğunu derinden hissettiğini söyleyen Özge, çocuklarına ve ailesine bu konuda oldukça yoğun telkinde bulunduğunu belirtmektedir. “*...çok konuşurum ağlarım, anlatırım. Çok istediğim şeyi anlatırım. Üzüntülü olduğum dönemlerde de konuşurum. Beni dinlediğini bilirim.*” Özge için dua etmek, Allah ile dertlerini paylaşmak ve rahatlamak anlamına gelmektedir.

İfade ediş özgünlüğü açısından gazi annesi Feride’nin duası oldukça dikkat çekicidir. Feride, artık yaşlandığını ve ölümün çok yakınında olduğunu belirttikten sonra, daha uzun yaşamak gibi bir duası olmadığını söyler. Onun en büyük duası kimseye yük olmadan yaşamaktır. “*Allah dipte yatırıp da kapı gözletmesin.*” diyerek çaresiz ve bakıma muhtaç bir şekilde yaşamak istemediğini belirtmektedir.

Gazi yakınları için dua etmek, olumlu duygular uyandıran, dinî bir eylem olarak görünmektedir. Duanın, yaşanan zorluğu aşarken onlara yardım ettiği ve olumlu etkilerde bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada yaşanan travma ve gaziye olan yakınlık, edilen duaların niteliğini belirlemektedir.

Günün her anı dua edebildiklerini belirten katılımcılar, geçmişte en çok gazi olan yakınları hastanedeyken onun sağlığı için dua ettiklerini belirtmişlerdir. Bu onları rahatlatmış ve umutlarını diri tutmuştur. Gazi yakınlarının dualarında genellikle ailelerinin

sağlığı, milli değerler ve güzel bir hayat sürme isteği yer almaktadır.

Dua konusunda katılımcıların bilinçsiz olarak yapmış olduğu bir takım konuşmalar da bazı sonuçlara ulaşılmasında yardımcı olmaktadır. Pek çok katılımcı konuşma esnasında bilinçsizce duaya başvurmuştur. Özellikle yaşadıkları acıyı anlatırken Allah'tan sabır ve yardım istedikleri dualar gözlemlenmiştir. "O acıyı Allah bir daha kimseye göstermesin..." diye dua etme davranışı gözlenmiştir. Ayrıca inançlarına ve akıllarına mukayyet olması için Allah'tan yardım istemeye yönelik dua da gözlemlenmiştir. Dua, çokça müracaat edilen ve olumlu yönde işlev gören başa çıkma davranışıdır.

Sonuç

Dua, sıklıkla başvurulmuş dinî başa çıkma yöntemidir. Buna göre sadece bir gazi dua etmediğini belirtmiş onun dışındaki katılımcılar da dua ettiklerini söylemişlerdir. Dua, bütün gruplarda başa çıkmaya olumlu etki etmektedir. Sonuçlar, Kula⁶³, Arıcı⁶⁴, Temiz⁶⁵, Ayten, Göcen, Sevinç, Öztürk⁶⁶, Ayten ve Yıldız⁶⁷, Işık⁶⁸, Aydın⁶⁹, Eryücel⁷⁰, Koç⁷¹, Karagöz⁷² gibi pek çok araştırmacının bulguları ile paralellik göstermektedir. Bu bağlamda, nitelikler birey özelinde değişse de, dua etmek başa çıkmada olumlu rol oynamaktadır çıkarımını yapmak mümkündür.

⁶³ M. Naci Kula, *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma* (İstanbul: Dem Yayınları, 2005), 241-242; M. Naci Kula, "Deprem ve Dinî Başa Çıkma", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2002/1 (2002): 234-255.

⁶⁴ Arıcı, *Ergenlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*, 173-175 .

⁶⁵ Temiz, *Yetişkinlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*, 169.

⁶⁶ Ali Ayten v.dğr., "Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Ampirik Bir Araştırma" *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 76.

⁶⁷ Ali Ayten - Refik Yıldız, "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016): 281-308.

⁶⁸ Zehra Işık, *Ebeveyni Ölen Yetişkinlerde Dinî Başa Çıkma* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013), 180.

⁶⁹ Aydın, *Yaşamı Sürdürmede Dinî İnançın Rolü*, 145.

⁷⁰ Eryücel, *Yaşam Olayları ve Dinî Başa Çıkma*, 150.

⁷¹ Koç, "Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi.", 88-89.

⁷² Sema Karagöz, *Otistik Çocukların Anne Babalarında Anlamlandırma ve Dinî Başa Çıkma* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), 102.

Şehit yakınları dualarında en çok milli değerlere atıf yapmaktadırlar. Vatan, bayrak, millet kavramlarının bu denli sık atıf alınmasının altında kayıplarının etkisinden söz edilebilir. Buna göre aileler en kıymetli varlıklarını vatan uğruna kaybetmişlerdir. Vatanın bu denli değerli ve önemli olması buradan kaynaklanabilir. Çocuklarının hayatlarını feda etmiş olmaları, onlarda vatan ve bayrağın önem derecesini yükseltmiş görünmektedir. Bu sebeple de dualarında bu değerlere sıklıkla yer vermektedirler yorumu yapılabilir.

Şehit ailelerinin sıklıkla sabır dileğinde buldukları görülmüştür. Buna göre, yaşadıkları sıkıntıların hallolması için sadece Allah'tan yardım beklemektedirler ve bu da dua yolu ile olmaktadır. Ayrıca çocuklarının geleceği için ve başka ailelerin bu kayıp acısını yaşamaması için de dua etmektedirler. Erkek şehit yakınları genellikle dualarını ibadetlerden sonra yaptıklarını belirtirken anneler başta olmak üzere kadın şehit yakınları dua etmek için yer, zaman, şart aramamakta, her an dua etmektedirler. Dua etmek rahatlama, hafifleme, ferahlama gibi hisleri beraberinde getirdiğinden sıklıkla tekrarlanmaktadır.

Gaziler en çok çocukları için dua ederken ikinci sırada milli değerler gelmektedir. Milli değerlere fazla atıf yapılmasında yaşadıkları travmaya atfettikleri anlam ve değer etkisinin olması mümkündür. Sağlık sorunları çeken gazilerin sıhhat isteyen dualar etmesi gayet olağan görülmektedir. Gazilerin zihinlerinde dua etmek, ibadet sonrası yapılan bir davranıştır. Ancak günlük konuşmalar esnasında da farkında olmaksızın birtakım dualar etmektedirler. Hem kendileri hem de diğer gaziler için sağlık isteyen dualar etmek onlara huzur vermektedir.

Gazi yakınları için en çok milli konular dua edilmeye değerdir. Ayrıca çocukları ve gazi olmuş yakınları için dua eden bu grupta şehitler ve şehit aileleri unutulmamaktadır. Onlar için sabır ve yardım dileğinde bulunmaktadır. Gazi ailelerinde dua etme günün her anı yapılabilecek bir davranıştır. Bu onların yaşadıkları zorlukları aşmalarında kolaylık sağlamakta, kendilerini yalnız ve güçsüz hissetmemelerine yardım etmektedir. Dua eden katılımcılar bundan

olumlu yönde etkilenmektedir. Dua, rahatlama, ferahlık, teselli bulma gibi işlevler görmektedir.

Kaynakça

- Albayrak, Ahmet. "Dindarlık Tipleri Açısından Dua Formları". *Marife Dergisi* 7/2 (2007): 189-201.
- Albayrak, Ahmet. *Gençlerde Dua Psikolojisi. Üniversite Gençlerinin Dua Tutum ve Davranışları*. İstanbul: Düşünce Kitapevi, 2013.
- Argyle, Michael. "İbadet ve Dua". Trc. Mustafa Koç. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/21 (2006): 317-338.
- Arıcı, Asude. *Ergenlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005.
- Aydın, Özlem. *Yaşamı Sürdürmede Dinî İnancın Rolü*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.
- Ayten, Ali - Göcen, Gülüşan - Sevinç, Kenan - Öztürk, Eyüp Ensar. "Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Amprik Bir Araştırma". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012): 45-79.
- Ayten, Ali - Yıldız, Refik. "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016): 281-308.
- Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Baş, Selma. "Manevi Danışmanlıkta Duanın Bir Destekleme Metodu Olarak Kullanımı". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (Haziran 2017): 161-198.
- Çağırıcı, Mustafa. "Dua: Literatür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9: 536-539. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

- Çarkoğlu, Ali - Ersin Kalaycıoğlu. "Türkiye'de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma". *Sabancı Üniversitesi Araştırma Raporu*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2009.
- Carrel, Alexis. *Dua*. Trc. M. Alper Yüçetürk. İstanbul: Yağmur Kitabevi, 2001.
- Cilacı, Osman. "Dua". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* : 9: 529-530. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Efe, Mehmet. "İlahi Dinlerde İbadet ve Namaz". *İslam Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2009): 17-26.
- Erkan Yaman - Yunus Emre Temiz. "Dua Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Değerler Eğitim Dergisi* 12/28 (2014): 193-219.
- Eryücel, Sema. *Yaşam Olayları ve Dinî Başa Çıkma*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2013.
- Gashi, Feim. "Dua ve Hayat Memnuniyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği)". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2016/2): 1-29.
- Güzel, Sümeyra. *Telkin ve Terapide Duanın Önemi*. (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009).
- Hayta, Akif. "U. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı (Psiko-Sosyal Uyum) İlişkisi Üzerine Bir İnceleme". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000): 1-12.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Işık, Zehra. *Ebeveyni Ölen Yetişkinlerde Dinî Başa Çıkma*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.
- Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık, 2011.
- Karacoşkun, Mustafa Doğan. "Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IX/1 (Haziran 2005): 101-124.

- Karagöz, Sema. *Otistik Çocukların Anne Babalarında Anlamlandırma ve Dinî Başa Çıkma*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Karaman, Fikret - Karagöz, İsmail - Paçacı, İbrahim - Canbulat, Mehmet - Gelişgen, Ahmet - Ural, İbrahim. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. 128. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Kavas, Erkan. *Dini Tutum-Stresle Başa Çıkma İlişkisi*. Doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2013.
- Kaya, Mevlüt - Küçük, Nurettin. "İbadetler İle Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2017): 17-44.
- Kayıklık, Hasan. *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi, 2011.
- Kayıklık, Hasan. *Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme*. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2000.
- Kimter, Nurten. "Dinî İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. Ed. Hayati Hökelekli. 183-208. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005.
- Koç, Mustafa. "Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi". *Ekev Akademi Dergisi* 9/25 (2005): 75-88.
- Koç, Mustafa. "Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Algılarının Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2004): 113-157.
- Kula, M. Naci. "Deprem ve Dinî Başa Çıkma". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2002/1 (2002): 234-255.
- Kula, M. Naci. *Bedensel Engellilik ve Dinî Başa Çıkma*. İstanbul: Dem Yayınları, 2005.
- Marinier, Pierre. *Dua Üzerine Düşünceler: Psikofizyolojik Sebepleri ve Sonuçları*. Çev. Sadık Kılıç. İzmir: Nil Yayınları, 1990.

- Masters, S. Kevin - Spielmans, I. Glen. "Prayer and Health: Review, Meta-Analysis, and Research Agenda". *Journal Of Behavioral Medicine* 30 (2007): 329-338.
- Örnek, Sedat Veyis. "Dua". *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*. 23. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973.
- Pargament, Kenneth I. - Ishler, Karen - Dubow, Eric - Stanik, Patti - Rouiller, Rebecca - Crowe, Patty - Cullman, Ellen - Albert, Michael - Royster, Betty. "Methods of Religious Coping with the Gulf War: Cross-Sectional and Longitudinal Analyses". *Journal for The Scientific Study of Religion* 33 (1994): 347-361.
- Pargament, Kenneth I. *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. New York: The Guilford Press, 1997.
- Parladır, Selahattin. "Dua: İslam'da Dua". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9: 530-535. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Şeriati, Ali. *Dua*. Çev. Mustafa Saruhan. İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2006.
- Spilka, Bernard - Ralph W. Hood - R. W., Bruce Hunsberger - Richard Gorsuch. *The Psychology of Religion an Empirical Approach*. New York: Guilford Press, 2003.
- Temiz, Yunus Emre. *Yetişkinlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2014.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*. Trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu. İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, 1975.
- Topuz, İlhan. *Dini Gelişim Seviyeleri ile Dini Başa Çıkma Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2003.
- Uludağ, Süleyman. "Dua: Tasavvufta Dua Anlayışı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9: 535-936. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

- Wachholtz, Amy - Sambamoorthi, Usha. "National Trends in Prayer Use as a Coping Mechanism for Health Concerns: Changes from 2002 to 2007". *Psychology of Religion and Spirituality* 3/2 (2011): 67-77.
- Yapıcı, Asım. "Güdü ve içerik Açısından Çocuk Duaları ve Dualara Yansıyan Sorunlar". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2005): 57-93.

Invocation and Religious Coping: Case of Martyr Families, War Veterans And Their Families

Summary

Prayer can be thought of as a connection with the holy one. The person who prays, invokes God for the fulfilment of his needs. In Islam, God emphasizes that in difficulties, help must be asked from him. God states that he will not leave the person who is experiencing troubles and who is seeking help from him for their solution. This promise of God may serve to believers to overcome their difficulties, and may give hope about the resolution of their problems. Praying is thought to be the beginning of religious coping. Because praying is the point at which the search for help begins. Researchers show that the most commonly used religious coping activity is prayer. The human being in distress concentrates on his problem while praying. This situation seems to be important in terms of ensuring the clarity of mind that can bring new solutions together. Praying can help to overcome the feelings of loneliness and destruction. The study examines the place and function of prayer in coping with the traumas of the families of martyrs, war veterans and their families. The study group consisted of people who are struggling with many major traumas, such as loss of family member, loss of organ, disability, risk of a family member loss, living with a disabled family member. As a result of the interviews, it is determined that all participants except one person pray. The families of the martyrs pray more in their first period of trauma. While the male relatives of the martyrs use more traditional patterns while praying, the content of women's prayers is more subjective and individual. Relatives of martyrs in their prayers mostly want to be patient and the protection of national values. They are also praying to meet in heaven with their loved ones who are martyrs. They are trying to overcome their suffering by praying. Praying provides relaxation and relief. Veterans pray more for the sake of their children and for the sake of national values. Veterans

who gave more importance to prayer after worship stated that they found peace and tranquility when they prayed. The relatives of war veterans pray mostly for the sake of their families, patience and national values. Martyrs and families of martyrs are also frequently mentioned in the prayers by veterans. Relatives of veterans express their wishes for the health of the war veteran in their family when they pray. Participants generally expressed that they prayed more during the first period of trauma and that in time these prayers become routine. There is only one example where prayer is negatively reflected in coping. Thus, it is possible to say that praying in all groups has a positive effect on coping. In particular, it strengthens the patience and mediates the acceptance of the distress experienced by the person.

Keywords: Psychology of religion, prayer, coping, martyr, war veteran, family